

Asia: OM 1/61/2016

Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

LAUSUNTO

Oikeusministeriö on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamieheltä lausuntoa ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia käsitelleen työryhmän mietinnöstä. Esitän lausuntonani seuraavaa.

YLEISIÄ NÄKÖKOHTIA AIKUISTEN RIKOKSENTEKIJÖIDEN OHEISVALVONNASTA

Työryhmä on ehdottanut ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia koskevaa järjestelmää täydennettäväksi siten, että myös 21 vuotta täyttäneenä rikoksensa tehneelle voitaisiin tuomita ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi valvonta (jäljempänä oheisvalvonta). Oheisvalvontaan kuuluisi valvontatapaamisia, minkä lisäksi seuraamukseen voisi sisältyä sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä enintään 30 tuntia kuntoutusta tai avohoitoa. Käytännössä kyse olisi yleensä päihdeongelmaan liittyvästä kuntoutuksesta tai avohoidosta.

Kuten ehdotuksen perusteluissa on todettu, päihdeongelmien voidaan usein perustellusti olettaa vaikuttavan rikoksista tuomitun henkilön todennäköisyyteen syyllistyä uudelleen tietyn tyyppisiin rikoksiin. Rangaistusyhdistelmien, joihin sisältyy hoidollisia elementtejä, voidaan siksi arvioida vaikuttavan myönteisesti paitsi turvallisuuteen liittyvien perusoikeuksien myös perustuslain 19 §:ssä tarkoitettujen sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen.

Ehdollisen rangaistukseen yhteyteen määrättävä valvonta lisäisi rangaistusvaihtoehtoja ja voisi sen vuoksi edistää myös yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuden kannalta on voitu pitää ongelmallisena, ettei vakavista päihdeongelmista kärsivien henkilöiden arvioida suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Näin ollen heidät saatetaan tuomita ehdottamaan vankeuteen vastaavassa tilanteessa, jossa yhdyskuntapalveluun soveltuvalle vastaajalle tuomitaan yhdyskuntapalvelua. Mikäli päihdeongelmainen henkilö on varaton, oheissakon tuomitseminenkin saattaa viedä hänet vankilaan. Tällaisten rikoksentekeijöiden kohdalla ehdollinen vankeusrangaistus, johon liittyisi oheisseuraamuksena valvonta päihdehoitoineen, saattaisi joissain tapauksissa olla tarkoituksenmukaisin seuraamus.

Vaikka yksi rikoslain kokonaisuudistuksen lähtökohdista oli, että rikosoikeudellisen sääntelyn tulee olla ennen kaikkea tekorikosoikeutta eikä tekijärikosoikeutta, uusimisriskin vähentämiseen pyrkiviin rangaistusmuotoihin ei ole syytä suhtautua kielteisesti ainakaan silloin, kun kysymys on rikosentekeijän suostumukseen perustuvista rangaistukseen sisältyvistä hoidollisista elementeistä. Päihdeongelmien hoitoon liittyvällä tekijäkeskeisyydellä ja erityisestävyydellä voidaan nähdä olevan rikosten torjunnan kannalta perusteltu sijansa rangaistusjärjestelmässä.

OHEISVALVONNAN RINNASTAMINEN MUIHIN OHEISSEURAAMUKSIIN

Ehdotettu oheisvalvonta olisi hoidollisista elementeistään huolimatta osa rangaistusta. Tämä puoltaisi sitä, että oheisvalvontaa koskevan rikoslain säännökseen sisällytettäisiin ehdollisen vankeuden riittämättömyyttä koskeva vastaava maininta kuin muidenkin oheisseuraamusten kohdalla (Rikoslaki 6 luku 10 §:n 1 momentti).

Pohtiessaan rajanvetoa ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä tuomioistuimen tulee rikoslain 6 luvun 9 §:n nojalla kiinnittää huomiota rikoksen vakavuuteen sekä tekijän syyllisyyteen ja aiempaan rikollisuuteen. Saman luvun 10 §:n mukaan seuraamusharkinnassa on pohdittava myös sitä, olisiko ehdollista rangaistusta yksin pidettävä riittävänä seuraamuksena vai tarvitaanko lisäksi oheissakko tai yhdyskuntapalvelua.

Ehdollisen vankeusrangaistuksen riittävyden arvioinnissa, vaikka näkökulma olisikin ennen muuta yleisestävä, olisi luonnollista kiinnittää huomiota myös esimerkiksi siihen, sitoutuuko rikosentekeijä ponnistelemaan päästäkseen eroon päihdeongelmastaan oheisvalvonnan yhteydessä. Ehdollisen rangaistuksen riittävyden kannalta valvontaan ja hoitoon sitoutuminen merkitsisivät vaivaa ja vastuunottoa, joilla selvästi olisi rangaistusarvoa. Muutoinhan hoidolle ehdotettua 30 tunnin maksimiaikaakaan ei tarvittaisi.

Tuomarilta vaadittava ajatus- ja perusteluprosessi saattaisi ehdotettujen säännösten soveltamisessa olla varsin hankala tilanteessa, jossa on selvää, ettei pelkkä ehdollinen rangaistus tekijän aikaisemman rikollisuuden vuoksi voi tulla kysymykseen. Ehdollisen rangaistuksen riittävyttä

arvioidessaan tuomari voisi pohtia oheisseuraamuksina sakkoa ja yhdyskuntapalvelua, mutta oheisvalvonnan mahdollisuutta hän ei ehdotettujen säännösten mukaan voisikaan tarkastella kokonaisrangaistuksen riittävyyden kannalta vaan ainoastaan ”tehostena” ja ”uusien rikosten ehkäisemisen tarpeen kannalta”.

Oheisseuraamusten tuomitsemiskriteerien epäyhtenäisyys heikentäisi rangaistusharkinnan johdonmukaisuutta ja saattaisi vähentää rangaistuskäytännön ennustettavuutta. Ehdotettujen sanamuotojen taustalla vaikuttanee teoreettinen jaottelu seuraamuksiin, joiden perusteena ovat yleisestävät näkökohdat, ja seuraamuksiin, joiden kohdalla painopiste on erityisestävissä näkökohdissa. Rangaistuksen määräämisessä tällaista erottelua lienee käytännön tasolla vaikea tehdä. Sen vuoksi asian jatkovalmistelussa on mielestäni syytä edelleen pohtia, tulisiko myös oheisvalvonnan kohdalla yhtenä soveltamiskriteerinä kuitenkin mainita myös ehdollisen rangaistuksen riittämättömyys.

SEURAAMUSSELVITYSTEN HANKKIMINEN

Oheisvalvonta saattaisi rangaistusmuotona soveltua kohtalaisen suureen joukkoon rikoksentekejiä ns. päivittäisrikosasioissa. Ongelmaksi saattaa kuitenkin muodostua se, että päivittäisrikosten esitutkinta on usein hyvin suppeaa, syyteharkinta tehdään nopeasti ja jutut käsitellään tuomioistuimissa joko kirjallisessa menettelyssä tai lisääntyvissä poissaolokäsittelyissä (ks. HE 200/2017 vp).

Päivittäisrikosjuttujen läpivirtauksen tehokkuuden korostaminen on saanut aikaan sen, etteivät syyttäjät ja tuomari enää tapaa rikosjuttujen vastaajia eikä heillä ole aikuisen vastaajan oloista asiakirjojen perusteella yleensä muuta selvitystä kuin rikosrekisterinote. Mahdollisista päihdeongelmista ei siis yleensä saada tietoa ennen seuraamusselvityksen hankkimista. Seuraamusselvityksiä ei kuitenkaan käytännössä voida hankkia kaikista vastaajista tai edes kaikista niistä vastaajista, joiden rikosten taustalla kenties on päihdeongelma.

Käytännössä seuraamusselvitys pyydetäisiin oletettavasti jatkossakin tilanteessa, jossa rikosrekisteristä ilmenevien aikaisempien tuomioiden perusteella näyttää siltä, ettei ehdollinen rangaistus enää yksin riitä. Seuraamusselvityksessä otettaisiin siis samanaikaisesti kantaa sekä yhdyskuntapalvelun mahdollisuuteen että oheisvalvonnan mahdollisuuteen. Oheisvalvonta voisi kuitenkin uusien rikosten ehkäisemiseksi olla tarpeen jo tätä ennen.

VELVOLLISUUKSIEN RIKKOMISEN SEURAAMUS

Pohdittaessa oheisvalvonnan ehtojen rikkomisen oikeasuhtaista seuraamusta, on lähtökohtana perustelua ajatella myös tilannetta, jossa valvontaan sitoutunut rikoksenteijä on välttänyt vankilaan joutumisen vakuutettuaan tuomarille noudattavansa valvonnan ehtoja. Mikäli oheisvalvontaan tuomittu rikoksenteijä päättää lupauksistaan huolimatta totaalisesti olla noudattamatta valvonnan ehtoja, ei valvonta-ajan pidentäminen muodosta hänelle todellista uhkaa. Asian jatkovalmistelussa olisikin syytä pohtia, tulisiko velvollisuuksien rikkomisen mahdollisena seurauksena olla ehdollisen rangaistuksen määrääminen pantavaksi täytäntöön joko kokonaan tai osittain.

OHEISVALVONNAN TOTEUTTAMINEN KÄYTÄNNÖSSÄ

Työryhmän ehdotuksen mukaan oheisvalvonnan osana olisi osallistuminen avohoitoon tai kuntoutukseen. Avohoito ja kuntoutus voitaisiin järjestää tällaisia palveluja tarjoavissa julkisen tai yksityisen sektorin yksiköissä. Kuntoutus tai avohoito toteutettaisiin ehdotuksen mukaan lähtökohtaisesti niissä puitteissa, joissa tällaisia palveluja yhteiskunnassa yleensäkin tarjotaan.

Työryhmän ehdotuksessa on edelleen todettu, että järjestelyllä ei luotaisi erityistä oikeutta kuntoutuksen ja avohoidon palveluihin eikä se näin olisi ongelmallinen perustuslain tällaisten palvelujen saamisen yhdenvertaisuutta koskevien lähtökohtien näkökulmasta. Totean, että oheisvalvontaan kytkettyä hoitoa ei tässä yhteydessä ole perusteltua ensisijaisesti tarkastella oikeutena vaan pikemminkin velvollisuutena, jonka täytäntöönpanosta viranomaiset vastaavat.

Mikäli hoidollisia palveluja, joihin on suostuttu ja sitouduttu, ei puutteellisista resursseista johtuen voitaisi toteuttaa valvonta-aikana, jäisi ehdotetun rangaistusyhdistelmän uskottavuus hyvin kyseenalaiseksi. Kärjistettynä tilannetta voitaisiin verrata siihen, ettei ehdottomia vankeusrangaistuksia resurssien puutteen vuoksi laitettaisi täytäntöön. Tilanteessa, jossa tuomioistuimien olisi tarkan harkinnan jälkeen päätynyt oheisvalvontaan, mutta sitä ei voitaisi resurssisyistä hoidon osalta toteuttaa, loukattaisiin myös periaatetta, jonka mukaan tuomioistuimien päättyä rangaistuksista.

Pidän tärkeänä, että oheisvalvonnan toteuttamiseen varmistetaan myös hoidollisten elementtien osalta riittävät resurssit.

Muilta osin minulla ei ole työryhmän ehdotuksista lausuttavaa.

Lausunto annetaan siirtämällä teksti yhdelle yhtenäiselle tyhjälle kentälle lausuntopalvelussa (www.lausuntopalvelu.fi).

Oikeusasiamies

Petri Jääskeläinen

Esittelijäneuvos

Jarmo Hirvonen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.

Hirvonen Jarmo
Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia